

Monede descoperite în situl daco-roman de la Barboși-Galați

† Constantin PREDA*

Vestigiile arheologice de pe înălțimea Tirighina de la Barboși, componentă a municipiului Galați, au atras atenția unora dintre cronicarii și oamenii de cultură moldoveni încă din sec. XVII-XIX¹. Mai târziu, Vasile Pârvan semnala descoperirea la Barboși a unor vase grecești din epoca arhaică². În anul 1915 s-a descoperit în același punct arheologic, numit Gherghina, un mare tezaur alcătuit din 517 monede de argint romane republicane și parțial imperiale de la Augustus, precum și imitații ale acestora³.

Date concrete și precise cu privire la antichitățile de la Barboși vor fi obținute odată cu începerea săpăturilor arheologice în anul 1959, sub conducerea regretatului prof. Nicolae Gostar, secundat de Silviu Sanie de la Institutul de Arheologie din Iași.

În urma rezultatelor obținute s-a stabilit că la Barboși se află o „cetățuie” geto-dacică, fortificată cu șanț și val cu palisadă, peste care s-a ridicat, încă din vremea lui Traian, un *castellum* roman, la care se adaugă un castru și așezarea civilă a acestuia. Vestigiile romane aparțin a trei faze diferite. Prima etapă, cea mai reprezentativă, datează de la războaiele daco-romane și până la Filip Arabul, cea de a doua până la Claudius II Gothicus și ultima până la finele sec. IV p.Chr.⁴

Prin anii 1966-1967 au fost aduse spre identificare la Institutul de Arheologie din București trei loturi de monede provenind din săpăturile efectuate în campaniile din 1959, 1963 și 1964-1966. Acestea au fost determinate și restituite autorilor săpăturilor arheologice, cu datele de rigoare. Din cele publicate până în prezent se pare că doar o parte dintre aceste monede au fost utilizate în unele din primele articole cu privire la locuirea romană de pe Tirighina⁵. De aceea considerăm util a publica acum, chiar și după atâtea decenii, toate aceste monede, potrivit notelor întocmite de noi la datele respective.

Cele trei loturi de monede totalizează un număr de 42 piese, pe care le prezentăm la un loc, în ordinea lor cronologică, păstrându-se, pentru fiecare exemplar în parte, indicațiile privind locul exact de descoperire. Din păcate, multe dintre monedele provenind din săpăturile amintite sunt descoperite *passim*.

Cele mai vechi monede datează din ultimele două secole de dinaintea războaielor daco-romane și aparțin locuirii geto-dacice. Din rândul acestora fac parte mai întâi două monede grecești de bronz, emise de Maroneia și Histria, ambele datând din sec. I a.Chr. Moneda histriană este o variantă a tipului cu bustul

* Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române.

¹ Primele informații mai complete la Gh. Seulescu, *Descrierea istorico-geografică a cetății Capus Bovis a cărui ruine se află în apropierea Galațiului*, 1837; S. Sanie, în EAIVR, I, 1994, p. 158; N. Gostar, *Apulum*, 5, 1964, p. 145-146; idem, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p. 295; M. Brudiu, *Danubius*, 10, 1981, p. 59-72.

² V. Pârvan, *AARMSI*, 23, 1913, 119, p. 45-138.

³ G. Severeanu, *BSNR*, 23, 1919, p. 45-138; M. Chițescu, *NAHDS*, 1981, p. 181-183.

⁴ N. Gostar, *Apulum*, 5, 1964, p. 145; S. Sanie, *loc. cit.*; M. Brudiu, *op. cit.*, p. 62-63.

⁵ Unele dintre aceste monede sunt incluse în cronică numismatică a lui Bucur Mitrea și cea arheologică a lui Dorin Popescu, publicate în *SCIVA și Dacia*, N.S.; N. Gostar, *loc. cit.*; S. Sanie, *loc. cit.*; idem, *Studia Antiqua et Archaeologica*, 1, 1983, p. 141-151.

Athenei pe av., având însă pe rv., în locul kerykeion-ului, emblema orașului, vulturul pe delfin. Urmează apoi un denar roman republican din anul 58 a.Chr., cu numele magistraților monetari M. Scaurianus și P. Hypsaeus. Seria monedelor aparținând aceleiași locuri geto-dacice continuă cu alte cinci emisiuni, toate din epoca romană imperială. Din acest lot fac parte: 3 AE de la Claudius I, una dintre acestea fiind o emisiune a orașului Tomis; 1 AE Agrippina junior; 1 denar de la Domitianus Caesar, emis în vremea lui Vespasian, în anul 73 p.Chr. Ultima monedă este o emisiune de la Tomis, din vremea lui Nerva. Nu putem avea certitudinea că aceasta aparține așezării geto-dacice sau poate fi atribuită începutului prezenței romane la Barboși.

Aceleiași așezări geto-dacice îi aparțin, după toate probabilitățile, și alte câteva descoperiri semnalate în diferite publicații de arheologie și numismatică. Printre altele se vorbește, la modul general, de monede de bronz histriene și tomitane, precum și de o didrahmă histriană și emisiuni din Maroneia și Panticapaion. La acestea se adaugă și câteva monede romane imperiale din sec. I a.Chr.⁶

Cele mai vechi monede din prezentul lot, care se leagă în mod cert de locuirea romană, sunt două emisiuni, 1 AR și 1 AE, de la împăratul Hadrian. De la Traian, în timpul căruia a fost ridicat un *castellum* pe Tirighina, nu avem nicio monedă printre cele pe care le-am avut la dispoziție pentru determinare. Ulterior lui Hadrian, monedele acoperă în timp, cu unele lacune, întreaga perioadă de până la Claudius II Gothicus. Sunt prezente emisiuni ale principalilor împărați din această vreme, după cum urmează: Antoninus Pius 1 AR și 2 AE; Faustina senior 1 AE; Marcus Aurelius 1 AE; Septimius Severus 1 AE și 1 AE greco-colonială; Iulia Domna 1 AE; Caracalla 1 AE și 2 AE greco-coloniale, Marcianopolis și Nicaea; Geta 1 AE greco-colonială; Elagabal 1 AE greco-colonială, Perinth; Severus Alexander 1 AE greco-colonială, Histria; Maximianus I, 1 AR; Gordian III 3 AE greco-coloniale, Histria; Filip Arabul 1 antoninian și 1 AE colonială, Viminacium; Filip junior 1 antoninian; Traian Decius 1 AE colonială, Viminacium; Gallienus 2 antoninieni; Claudius II Gothicus 5 antoninieni.

Monede romane imperiale provenind de la Barboși se cunosc și din alte descoperiri mai vechi sau mai noi. Seria acestora începe cu emisiuni de la M. Agrippa și se încheie la Claudius II Gothicus. În rândul acestora figurează și emisiuni greco-coloniale de la Tomis, Histria, Nikopolis ad Istrum, Dionysopolis, Marcianopolis, Nicaea și Alexandria Troas⁷.

În prezentul lot monetar, ca de altfel și în cele semnalate anterior, nu se surprind urmările deselor incursiuni ale carpile și goșilor la Dunărea de Jos din perioada Filip Arabul-Gallienus. Prin intermediul acestor descoperiri monetare nu putem ști în ce măsură locuirea romană a avut de suferit de pe urma unor astfel de atacuri. După toate probabilitățile, înălțimea Tirighina, cu construcțiile romane, nu s-a aflat direct în calea atacurilor și nici n-a prezentat în vreun fel o țintă a acestora. Din datele de care dispunem se știe că amintitele incursiuni au ținut în principal orașele de la Marea Neagră, vadul permanent de trecere a Dunării fiind mai spre est de Barboși și anume la Noviodunum-Isaccea. Un răspuns cât mai complet cu putință la această problemă de ordin istoric poate fi obținut numai în urma cunoașterii rezultatelor tuturor cercetărilor arheologice și al descoperirilor monetare de la Barboși. Ar fi de reținut totuși numărul

⁶ Gh. Ștefan, *Dacia*, 5-6, 1936-1937 (1938), p. 346-347; I. Vendelin, *CNA*, 13, 1939, p. 141; N. Gostar, *Materiale*, 8, 1962, p. 508-509; B. Mitrea, *StCl*, 3, 1961 (hartă); idem, *Pontica*, 11, 1978, p. 90; idem, *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 382; S. Sanie, *Studia Antiqua et Archaeologica*, 1, 1983, p. 146; idem, *Symposia Thracologica*, Piatra Neamț, 1988, p. 109;

V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 134, cu bibliografia; idem, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980, p. 252-253, cu bibliografia.

⁷ V. nota precedentă.

relativ mare de emisiuni de la Claudius II Gothicus, care ar putea fi puse în legătură cu succesele obținute de împărat în luptele din 269, purtate în Peninsula Balcanică împotriva coaliției goto-scitice⁸.

Din punct de vedere numismatic, lotul nostru de monede prezintă o oarecare particularitate. Din cele 30 emisiuni imperiale din sec. II-III, un număr de 11 piese sunt monede greco-imperiale și coloniale. În rândul acestora, în mod oarecum surprinzător, dacă ne referim la descoperiri similare din alte centre romane și daco-romane de la Dunărea de Jos, un loc important îl ocupă Histria, prezentă cu patru monede. Lor li se adaugă 2 AE din Viminacium și câte o piesă de la Marcianopolis, Perinth și Nicaea, două fiind neprecizate. În general este vorba de prezențe monetare obișnuite, poate cu excepția celor din Viminacium, venite de la o distanță mult mai mare. Lipsesc, în schimb, emisiuni similare imperiale din sec. II-III de la Tomis, pe care le întâlnim însă, după cum am arătat mai sus, în publicații anterioare⁹.

Secolul IV p.Chr. pare a fi cel mai puțin reprezentat. Dispunem în lotul de față de doar două monede de bronz, emisiuni de la Constantin cel Mare și probabil de la Constans¹⁰. Cea mai recentă monedă din această epocă descoperită până acum este o piesă de la Honorius¹¹. În ceea ce privește locuirea din acest secol de la Barboși, trebuie stabilit raportul dintre acest aspect cultural și cel de tip Sântana-Cerneahov, care domină, după cum bine se știe, în întreg spațiul de la est și sud de Carpați¹². Rămâne de văzut dacă se poate vorbi de o continuitate daco-romană sau de o extindere a noii culturi și pe promontoriul Tirighina.

CATALOGUL MONEDELOR

Maroneia autonomă

Av. Capul lui Dionysos cu cunună de iederă spre dr.

Rv. ΔΙΟ[ΝΥΣΟΥ] ΣΩΤΗΡΟΣ ΜΑ[ΡΟΝΙΩΝ].

Dionysos în picioare spre st., ține ciorchine de strugure și două lănci.

1. Tetradrachmă fragmentară.

Edith Schönert Geiss, *Die Münzprägung von Maroneia*, Berlin, 1987, p. 182, sec. II-I a.Chr. 1959, sub temelia zidului castelului, în stratul de arsură.

Histria autonomă

Av. Bustul Atenei cu coif spre dr.

Rv. ΙΣΤΡΙΑ. Vultur pe delfin spre st.

2. AE 2,06 g; 16 mm.

C. Preda, SCN, 2, 1958, p. 113 (variantă rv.) 1959, în agger, -2,40 m.

Romană republicană

M. Scaurianus-P. Hypsaesus

3. Denar 3,95 g; 18 mm.

Crawford, 422, a. 58 a.Chr.; Sydenham, 913, Roma, a. 58 a.Chr.

1963, în groapa C.

Epoca romană imperială

Claudius I

4. Sestertius 22,48 g; 31 mm.

BMC, 124, Roma, a. 41.

1959, S. I, agger, -2 m.

5. Sestertius 22,20 g; 36 mm.

BMC, 157, a. 41-45.

1963 (*passim*).

Claudius – Tomis

6. AE 4,09 g; 20 mm.

Regling, 2586.

1964-1966, S. I, -0,75 m.

⁸ Alte trei monede de la același împărat la I.T. Dragomir, Danubius, 10, 1981, p. 86; pentru evenimente v. R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 261-268; D. Tudor, *Figuri de împărați romani*, II, București, 1974, p. 196-300.

⁹ V. mai sus nota 6.

¹⁰ D. Popescu, SCIV, 18, 1967, 3, p. 530, menționează, se pare, aceste monede, reluate de B. Mitrea, SCIV, 19, 1968, 1, p. 176.

¹¹ S. Sanie, *loc. cit.*

¹² B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din sec. IV e.n. din Muntenia*, București, 1966.

Agrippina junior – Tomis

7. AE 4,21 g; 20 mm.
Regling, 2586.
1964-1966 (*passim*).

Domitianus Caesar (Vespasianus)

8. Denar 3,13 g; 20 mm.
BMC, 129, Roma, a. 73.
1964-1966 (*passim*).

Nerva – Tomis

9. AE 1,95 g; 17 mm.
Regling, 2599.
1963 (*passim*).

Hadrian

10. AE 2,30 g; 18,5 mm.
BMC, 243, Roma, a. 119-122.
1963 (*passim*).
11. Denar 2,72 g; 19 mm.
BMC, 361, Roma, a. 125-129.
1963, pe latura estică.

Antoninus Pius

12. Denar 2 g; 17,5 mm.
BMC, 654, Roma, a. 148-149.
1963 (*passim*).
13. As 8,06 g; 26 mm.
BMC, 1762, Roma, a. 145-161.
1959, la suprafață, pe panta nordică.
14. As 9,49 g; 5 mm.
BMC, 2029, Roma, a. 156-157.
1959, S. I, -1,20 m.

Marcus Aurelius

15. Sestertius 23,8 g; 34 mm.
BMC, 1289, Roma, a. 165/166.
1963 (*passim*).

Faustina junior

16. AE 1,65 g; 17 mm.
Tip neprecizat.
1963 (*passim*).

Septimius Severus

17. AE 2,44 g; 19 mm.
BMC, V, 2, p. 356, nr. 3 (dar AR), Roma, a. 209.
1963 (*passim*).

Septimius Severus – colonială

18. AE 8,70 g; 25 mm.
Tip neprecizat.
1963 (*passim*).

Iulia Domna

19. AE 2,61 g; 18 mm.
BMC, V, 2, p. 162, nr. 42 (dar AR).
1963 (*passim*).

Caracalla

20. AE 2,11 g; 19 mm.
BMC, V, 2, p. 270, nr. 569 (dar AR).
963 (*passim*).

Caracalla-Marcianopolis

21. AE 1,70 g; 17 mm.
Pick, 630.
1963, caseta I, -1,30 m.

Caracalla – Nicaea

- Av. ANTΩNEI[NOC] AVΓ. Capul împăratului laureat spre dr.
Rv. NIKAIEQN. Cista mistică, cu șarpe.
22. AE 2,14 g; 15 mm.
Mionnet, V, suppl., p. 124, nr. 695.
Loc de găsimă neprecizat.

Geta – colonială

23. AE fragmentară.
1959 (*passim*).

Elagabal – Perinth

24. AE medalion 32,8 g; 41 mm.
Edith Schönert-Geiss, *Die Münzprägung von Perinthos*, Berlin, 1965, p. 226, nr. 716.
1963 (*passim*).

Severus Alexander – Histria

25. AE 14,75 g; 30 mm.
Pick, 518.
1963 (*passim*).

Maximianus I

26. Denar 2,35 g; 21 mm.
BMC, VI, p. 235, nr. 157, Roma, a. 236-237.
1964-1966 (*passim*).

Gordian III – Histria

27. AE 13,20 g; 28 mm.
Pick, 523.
1963 (*passim*).
Av. AVT K M ANTΩ ΓO[ΠΑΙΑΝOC]. Bustul împăratului laureat și drapat spre dr.
Rv. ICTPI[H] și ΝΩΝ în exergă; zeitate călare, altar, coloană cu pasăre; sus E.

28. AE 12,65 g; 26,5 mm.
M. Sutz, BSNR, 1907, p. 7, nr. 10; W. Knechtel,
BSNR, 1908, p. 38.
1959, S. I, -1,40 m, sub stratul de cărămizi.

29. AE 9,15 g; 29 mm.
Tip monetar similar celui precedent, dar slab
conservat.
1963, S. I, -0,90 m.

Filip Arabul

30. Antoninian 3,66 g; 19 mm.
RIC, IV, 3, p. 74, nr. 53, Roma, a. 244-247.
1963 (passim).

Filip Arabul – Viminacium

31. AE 16,47 g; 29 mm.
Pick, p. 40, nr. 102; F. Martin, *Kolonial-Prägungen
aus Moesia Superior und Dacia*, Budapesta-Bonn,
1992, p. 43, nr. 212-213.
1963, caseta I, -1,35 m.

Filip junior

32. Antoninian 2,45 g; 21,50 mm.
RIC, IV, 3, p. 96, nr. 218, Roma, a. 244-246.
1963, caseta I, -1,05 m, în stratul de țigle și cărămizi.

Traian Decius – Viminacium

33. AE 10,29 g; 25 mm.
Pick, p. 45, nr. 127; F. Martin, *op.cit.*, p. 54-57.
1964-1966 (passim).

Gallienus

34. Antoninian 3,93 g; 23 mm.
RIC, V, 1, p. 147, nr. 193, Roma.
1964-1966 (passim).

35. Antoninian 3,41 g; 22,50 mm.
RIC, V, 1, p. 207, Roma.
1959, S. I, -0,25 m.

Claudius II

36. Antoninian 2,45 g; 19 mm.
RIC, V, 1, p. 213, nr. 18, Roma.
1963 (passim).

37. Antoninian 3,83 g; 21 mm.
RIC, V, 1, p. 214, nr. 35, Roma.
1964-1966 (passim).

38. Antoninian 1,77 g; 19 mm.
RIC, V, 1, p. 218, Roma.
1964-1966 (passim).

39. Antoninian 1,78 g; 20 mm.
RIC, V, 1, p. 219, nr. 104, Roma.
1964-1966 (passim).

40. Antoninian 3 g; 18,5 mm.
RIC, V, 1, p. 225, nr. 172, Siscia.
1963 (passim).

Constantin cel Mare

41. AE 2 g; 18 mm.
RIC, VII, p. 452, nr. 215 ?, Siscia, a. 328-329.
1964-1966 (passim).

Constans I ?

42. AE 1,34 g; 17 mm.
Tip neprecizat.

*Gefundenen Münzen aus der Dakischen und Römischen Siedlungen
von Barboși-Galați*

ZUSAMMENFASSUNG

In der dakischen Siedlung und den römischen Castellum und Lager wurden, während die Ausgrabungen im Jahre 1959-1966, 42 verschiedenen Münzen.

Die ältesten Münzen gehört zu der dakischen Siedlung und sind Prägungen aus Histria, Maroneia, Tomis und aus dem römischen Reich. Die andere Münzen sind römisch- und Kolonial-Prägungen aus 2-3 Jh. n. Chr., von Hadrian bis Claudius II Gothicus. Die Kolonial-Münzen sind Prägungen aus verschiedenen Städten aus Moesien, Thrakien und Klein-Asien. Die frühesten Münzen datieren aus 4 Jh. n. Chr.

